(από τον Αντώνη Κουσούλη, ιατρό)

Η ιστορία της ιατρικής εκπαίδευσης φανερώνει τη διαχρονική επίδραση του αρχαίου συστήματος της ελληνικής ιατρικής, όχι μόνο στην ουσιώδη συνεισφορά της, αλλά και στην αφοσίωσή της στη λογική, στην ηθική νοοτροπία της και σε αναρίθμητους άλλους τομείς.

Καθώς άλλαζαν οι εποχές, σταδιακά μειώθηκε η επίδραση των δεισιδαιμονιών και των παγανιστικών θρησκειών στην ιατρική μέχρι την καθιέρωση της λογικής θεωρίας με την άφιξη της Ιπποκρατικής ιατρικής, αν και τα δύο ρεύματα συνυπήρξαν για λίγους αιώνες. Στην κλασική Ελλάδα, οι πρωτοπόροι του ιατρικού επαγγέλματος ήταν οι γιατροί και φιλόσοφοι με θεωρητικό υπόβαθρο που επεδίωκαν την κατανόηση των φυσικών θεμελίων της τέχνης και της εκπαίδευσής τους. Οι Έλληνες γιατροί που εργάζονταν ως κρατικοί λειτουργοί υποστηρίζονταν από ένα ειδικό κρατικό ποσό που λεγόταν ιατρικόν και λάμβαναν, ορισμένες φορές, επιπλέον προνόμια. Ωστόσο, δεν υπάρχει καμία απόδειξη ότι αυτοί οι κρατικοί λειτουργοί ασχολούνταν με ιατρική εκπαίδευση ή ότι τα ιατρικά χρηματοδοτούσαν την εκπαίδευση. Στην πραγματικότητα, στην κλασική αρχαιότητα δεν υπήρχε κανένα σύστημα επίσημης ιατρικής εκπαίδευσης ή πιστοποίησης για σπουδαστές ιατρικής. Ακόμα και οι πρώτες σημαντικές ιατρικές σχολές, στην Κω και την Κνίδο, δεν παρείχαν νομικά αναγνωρισμένο σύστημα διδασκαλίας. Μολαταύτα, οι γιατροί που εργάζονταν σε αυτές έτυχαν μεγαλύτερης αναγνώρισης και κύρους.

Το σύστημα δασκάλου-μαθητευομένου στην ιατρική εκπαίδευση

Η μεταλαμπάδευση της γνώσης μέσω της προσωπικής καθοδήγησης θεωρείτο ένας πολύ σωστός τρόπος εκπαίδευσης στην Ελληνική αρχαιότητα από τον καιρό ακόμα των Ομηρικών χρόνων. Αντίστοιχα, το ίδιο συνέβαινε και με την ιατρική εκπαίδευση, την οποία κληροδοτούσαν οι γονείς στα παιδιά ή οι γιατροί στους νέους βοηθούς τους μέσω μίας σχέσης δασκάλου – μαθητευομένου: ο μαθητευόμενος εκπαιδευόταν παρατηρώντας και βοηθώντας το δάσκαλό του που προσέγγιζε τους ασθενείς. Αυτός ο τύπος ιατρικής εκπαίδευσης είχε ως θεμελιώδη βάση του την πρακτική. Ο νέος μάθαινε πώς να παίρνει ένα πλήρες ιατρικό ιστορικό από τον ασθενή, τους συγγενείς ή τους φίλους του, πώς να καταγράφει τις φυσιολογικές παρατηρήσεις και πώς να διατυπώνει λογικές υποθέσεις, διαγνώσεις και θεραπείες. Εκπαιδευόταν στο να χρησιμοποιεί σωστά τις αισθήσεις του για να παρατηρεί, να ακούει, να οσμίζεται, να ψηλαφά και να εξετάζει προσεκτικά τα άλγη, την πνευματική κατάσταση, τη θέση στο κρεβάτι, τον πυρετό, την αναπνοή και τις εκκρίσεις (ούρα, κόπρανα και ιδρώτα) του ασθενούς. Ο σφυγμός του ασθενούς εξεταζόταν εκείνη την εποχή, αν και ακόμα δεν είχε αναγνωριστεί η διαγνωστική του αξία. Η πρακτική εμπειρία ήταν το βασικό συστατικό της ιατρικής δεξιοτεχνίας που διδασκόταν στο μαθητευόμενο. Όπως σημείωναν και τα Ιπποκρατικά κείμενα: «Εκείνος που επιθυμεί να μάθει χειρουργική, θα πρέπει να πάει στον πόλεμο». Οι μαθητές που ήθελαν να είναι πιο ανταγωνιστικοί εργάζονταν και ως νοσηλευτές στα δύσκολα περιστατικά. Η ποιότητα της εκπαίδευσης εξαρτιόταν από την ικανότητα του δασκάλου και τις ευαισθησίες του μαθητή. Η διάρκεια της εκπαίδευσης κυμαινόταν ανάλογα με τις εμπειρίες και την ακαδημαϊκή επάρκεια του μαθητευομένου. Θεωρητικά, η ιατρική εκπαίδευση ήταν ανοιχτή στον οποιονδήποτε. Φυσικά, όμως, ο επίδοξος γιατρός χρειαζόταν ένα δάσκαλο που θα είχε τη διάθεση να τον εκπαιδεύσει και για να εξελιχθεί σε επιτυχημένο προστατευόμενό του θα έπρεπε να έχει ορισμένα χαρακτηριστικά, όπως υψηλή ευφυΐα και ρεαλιστική προσέγγιση της ζωής. Στη βάση της, όμως, η επιδίωξη της ιατρικής γνώσης στην αρχαία Ελλάδα δεν είχε περιορισμούς.

Με την ελληνική κοινωνία μοιρασμένη σε εκατοντάδες ανεξάρτητες πόλεις, οι αρχαίοι έπρεπε να βασιστούν σε δικά τους συστήματα εκπαίδευσης για να οργανώσουν τη μετάδοση της ιατρικής γνώσης. Κάθε δάσκαλος, που ήταν ένας επιτυχημένος και έμπειρος ιατρός, ασχολιόταν με την επιλογή και εκπαίδευση των μαθητευομένων του και ήλεγχε προσεκτικά την πρόοδό τους για να εξασφαλίσει την ποιότητα της εκπαίδευσής τους, η οποία ήταν πολύ σημαντική για τη φήμη τόσο του δασκάλου όσο και του μαθητή.

Οι ιατρικές σχολές

Ωστόσο, χρειάστηκε να περάσουν δεκαετίας πριν οι μαθητές αρχίσουν να συμπληρώνουν τις πρακτικές γνώσεις τους με τη μελέτη βιβλίων (χάρη στην Ιπποκρατική συλλογή και τα έργα του Διοσκουρίδη) και μόνο μετά την πλήρη διάδοση της διδασκαλίας του Ιπποκράτη παρουσιάστηκε ο Όρκος του ως προτεινόμενο αποδεικτικό ιατρικής εκπαίδευσης και πιστοποίησης μαζί με την υποχρεωτική παρακολούθηση σε μία από τις μεγάλες ιατρικές σχολές. Στην κλασική αρχαιότητα, οι ιατρικές «Σχολές» ήταν στην πραγματικότητα σχολεία διανόησης που είχαν εδραιωθεί από έναν σημαίνοντα δάσκαλο και τους ακολούθους του. Δεν υπήρχαν ακαδημαϊκά κτίρια αφιερωμένα σε σπουδές. Με τον ερχομό του 5ου αιώνα π.Χ., τα πιο γνωστά τέτοια κέντρα ήταν η Κως, όπου γεννήθηκε ο

Ιπποκράτης, και η Κνίδος, που βρισκόταν στη Μικρά Ασία, ακριβώς απέναντι από την Κω. Οι αρχαιοελληνικές πολιτείες ανέπτυξαν ιατρικές σχολές που λειτουργούσαν ως προπύργια της ιατρικής εκπαίδευσης. Η διδασκαλία που παρείχαν, όμως, ήταν ανεπίσημη. Οι γιατροί που βρίσκονταν σε αυτές τις σχολές μοιράζονταν τη γνώση μέσω της πρακτικής και της μίμησης: οι μαθητευόμενοι παθολόγοι παρατηρούσαν τους δασκάλους τους να αντιμετωπίζουν παθήσεις να βρίσκουν θεραπείες, ενώ οι επίδοξοι χειρουργοί ακολουθούσαν τους στρατιωτικούς στις εκστρατείες τους.

Γυναίκες και ιατρική εκπαίδευση

Ειδικά για τις γυναίκες, υπάρχουν ελάχιστα δεδομένα σχετικά με την ενασχόλησή τους με οποιαδήποτε ιατρική πράξη, πλην των γυναικολογικών. Την κλασική εποχή, με τη διαδικασία του τοκετού απασχολούνταν αποκλειστικά γυναίκες συγγενείς και γειτόνισσες που είχαν προσωπική εμπειρία. Ορισμένες από αυτές τις γυναίκες ξεχώρισαν για την επιδεξιότητά τους και έγιναν γνωστές ως μαίες ή μαμές. Οι περισσότερες από τις μαίες εκπαιδεύονταν από τις μεγαλύτερες και πιο έμπειρες.

Προς μία επίσημη εκπαίδευση

Χρειάστηκε η διάδοση της Ιπποκρατικής λογικής σχολής για να φέρει τη μετάβαση από τον εμπειρισμό στην επιστημονική, επικεντρωμένη στον ασθενή, ιατρική και, αρκετούς αιώνες αργότερα, η καθολική επιρροή του Γαληνού για να καθιερωθεί η θεωρία και η έρευνα ως το κανονικό σύστημα στο οποίο βασίστηκαν και οι επόμενες γενιές.

Κατά την εποχή της Μύρτιδας, στην κλασική Ελλάδα, μπορούμε να αναζητήσουμε τις θεμελιώδεις αρχές που εξακολουθούν να καθοδηγούν τη σύγχρονη ιατρική εκπαίδευση. Σε έναν κόσμο όπου αρχικά κυριαρχούσε η δεισιδαιμονία, οι πρώτες μεγάλες ιατρικές σχολές έφεραν μία πιο βαθιά, αντικειμενική, ηθική πρακτική στους μαθητές τους, αρχές που διατηρούνται και διανθίζουν τη σύγχρονη ιατρική. Άλλωστε, το σύστημα εκπαίδευσης που περιλαμβάνει τη στενή σχέση δασκάλου-μαθητευομένου, ακόμη και σήμερα, φαίνεται να είναι ο πιο σωστός και αποτελεσματικός τρόπος για να μάθει την τέχνη του ένας ιατρός.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Clever LH. Some things have not changed. Ann Intern Med 2000; 132: 85-89.

Drabkin IE. Medical education in Ancient Greece and Rome. J Med Edu 1957; 32: 286-296.

King H. Using the past: nursing and the medical profession in ancient Greece. In: Holden P, Littlewood J, eds. Antropology and Nursing. London: Routledge; 1991: 7-24.

Nutton V. Ancient medicine. New York, London: Routledge Taylor & Francis; 2004.

Pikoulis E, Msaouel P, Avgerinos ED, Anagnostopoulou S, Tsigris C. Evolution of medical education in ancient Greece. Chin Med J (Engl). 2008 Nov 5;121(21):2202-6.

Η Αθηναϊκή ηγεμονία.

Ο Ιπποκράτης διδάσκει. Άγαλμα από την Κω.